

Baka István maga szeretné kötetbe tenni Sztjepan Pehotnij testamentumát

Hét éve ismerkedtünk meg. Mindig rengeteget beszélgettünk, de személyes ügyekről alig. Ha mégis, nekem ő ebben általában a mulattató, a meghökentető, a teljesítményét azon melegében értékelő, de inkább passzív közönség szerepét szánta. Önáltás volta azonban azt mondani, hogy véleményem valaha is hatott rá. Társalgásaink inkább az ő gargantuásan áradó, minduntalan túlcserdülőn kész önkibeszélhetnékeiből, gáttalanul csapongó kitárulkozási vágyából fakadtak.

Lehet, ennek oka viszonylagos szegedi elszigeteltsége, bár választott pátriájában sokan kedvelik, családja és munkahelye ide köti, sőt országos sikerei, szaporodó díjai kedvező visszahatásaként egyre inkább ő lett a Város Költője – ahogy előtte Juhász Gyula is kívül talán senki más. Ám személyes helyi kötődéseiben a finnyásággig válogató, magánvilágába keveseknek enged bepillantást. Nekik is inkább csak ironikusan-önironikusan élődöve.

Véresen komolyá három téma tudja tenni. Amikor a zenére, a műfordításaira és a saját versjére terelődik a szó (arról viszont gondoskodik, hogy ezek „véletlenül” mindig szóba kerüljenek). Kévs emberrel találkoztam, aki nála aggálytalanabban, gyermekibe leplezetlenséggel tud és mer hű lenni. Aminek persze látszatra ellentmond, hogy soha nem láttam megsértődni, akkor sem, amikor valaki

nem lelkesedett érte vagy valamelyik produkciójáért úgy, ahogy szeretne volna.

A lakásán alig találkoztunk. Szívesebben fogadott mindenkit második (és bizonyos értelemben első) otthonában, a Kincskereső című ifjújászi irodalmi folyóirat (az országban e nemban az egyetlen) szerkesztőségében, amelynek közelmúltbeli nyugdíjazásai minden szerkesztője volt.

Idén negyvenhat éves, így nem kora miatt, nem is az „irodalomnak élés luxusából”, hanem kénszerűségéből kérte nyugdíjazását: habzsoló életkedve, rajongó életzeretete ellenére, nagyjából egy éve súlyos betegség támadta meg. Mэгhózza – ha lehet egyáltalán ilyesmit mondani) – a lehető legrosszabbkor: kévsell azután, hogy a Farkasok órája című verseskötetének, Hodaszevics-, Mandelstam-, Marina Cvetajeva-, Sosznora-, Brodskij-fordításainak megjelenése után vitathatatlanul az egész mai magyar irodalom egyik legelismertebb lírikusává és (nem csupán formai értelemben vett) műfordító-virtuózává lett csupán.

Bejelentés nélkül tudtam csak otthonában megkeresni: országos hírnév ide vagy oda, az illetékeseknél eleddig nem sikerült elérnie, hogy beszereljek lakására a telefont.

A pécsi Jelenkor Kiadó az idei könyvhétre jelentette meg az esztendő talán egyetlen verses sikerkönyvét, Baka Istvántól a Sztjepan Pehotnij testamentumát.

ma képtelenség. Ezért fordítok, amennyit az állapotom megenged.

A versírás más dolog. Igazából sosem voltam magát közvetlenül föltáró, „alanyi” költő. Sokkal otthonosabb volt számomra, ha találtam valamilyen általam teremtett másik lírai alanyt, szerpet, mert ez lehetővé tette, hogy a legbensőbb ügyeimről szólva is beépítek valamilyen epikus-ironikus distanciát. Mintha műfordításokban beszéltem volna legbensőbb önmagamról is: magamként, és mégsem kizárólag magamként voltam Szechenyi, Yorick, Hány János, vagy a Lisztel kortárs szerzői zenetánár.

Amikor beteg lettem, az elkeseredéstől átmenetileg képtelenné váltam erre az öndiáncálásra. Idén emiatt írtam fiz-tizenkét olyan verset (különböző folyóiratokban most vannak megjelenés alatt), amelyekben valóban közvetlenül engedtem szabadjára kétségbeesésemet. De ez nem tartott soká. Mint költőnek, rá kellett ébrednem, hogy húzomassabban ez nem folytatható, ha tartani akarom magam a saját mércémhez: az ilyen közvetlenség azzal a veszéllyel fenyeget, hogy érzélgőssébe, önsajnálatba, magamutogatásba csap át. Erre

pedig irodalmilag még akkor sincs méntesség, ha életrajzilag az ember tényleg katasztrófálisan érzi magát. Ahogy én most: úgy érzem, mintha egy lepra-telep kimenőse lennék. De erről ebben a néhány versben mindent elmondtam már. Ezért viszonylag gyorsan abba is hagytam. Ebben a helyzetben nekem egyszerűen kaszkadó, hogy fordíthatok.

– Ebben a mostani nem túl „költé-szentrikus” világban új köteted a megszokottnál élénkebb olvasói bizs-zhangra talált. A címadó név, ahogy már tudjuk, egyszerűen a te neved orosz fordítása. Az előbbieк fényében, ez az öntelepző alarcsodi vagy álarcos öntelepződsi mennyiben esik egybe közvetlenül a te életrajzi énéddel, és mennyiben a korábbi „jelmezeidhez” hasonló új szerző? Egyáltalán, honnan az ötlet, hogy magyarkotéit olyan „hamisított” fordításkötetet írjal, ahol az avataltalabbak megtévesztésére a magyar cím alatt mindenütt ott áll a nem létező orosz eredetik címe is?

– Orosz szakon végeztem az egyetemem, nem csupán a diploma kedvéért, hanem mert már negyedszázada bele-szerettem az orosz irodalomba. Ráadásul életemből egy évet, a legmeghatározóbbak egyikét Leningrádban töltöttem, jobbra olyan fiatal orosz értelmiségiek körében, akik az egykori

Szeptember

Arannyal fűtattot, de satnyuló liget
A lassú kór, a láz még csúdos bitorával,
S a késő nap heve megkurcúrt sugarával
Érlelni gyöngye már a dús gyimölösöket.

S megsárgult szőnyegeк, s goromba nyomaink,
S hazuk szavai egy utolsó párbeszédnek,
S parkokban mélyenics tavak homályja ring,
Az érett szemvedést rég elfogadni készek...

De vesztésében is szépségeket talált
A szűz és szédelést a rossz varázslatokban,
S ki megkóstolta már a lótszút, izgatottan
Beszívja most az ősz bódító illatát.

November

A bitor tűz mily gyöngye, bágyadt,
A sárga reggel mily halott!
Tegnápról mára már az ágak
Hálózata se változott...

Egy vígasmom maradt: a képen
Fehér s ezüst vonásokat
Láthatok ott is, hol setéten
A tuba mártott toll szaladt...

Késő foglya lett a nap korongja...
Ő, bár a tájon szán rognaga,
Gomolygó hófelhők alatt! –

Rézfütyű széltől részegübe,
Szélnénk a partatlan havat,
Megdermedt habjain repübe...

Baka István fordításai

bitscsal vagy Weöressel indulnának reggelente munkába. Akiket én Leningrádban megismertem, java részben leendő természetudósok, főleg fizikusok voltak – de magától értetődtől számukra, hogy a kezük ügyében mindig legyen egy-egy Blok- vagy Amhatovai- válogatás.

Ilyen előzmények után jutottam el először egyáltalán az igazi orosz irodalomhoz, pontosabban, annak egy akkoriban eléggé félreszortított vonulatához. Aztán később már kézenfekvő volt, hogy fordítani is kezdem képviselőit. Az elmúlt tíz évben ennek következtében meglehetősen sok századdforduló, „nyugatos”, „ezüstkoros” és modern magyar orosz fordítottam és fordítok magyarrá, Annyenskijtől Hodaszevicsig, Marina Cvetajevától Arsenyij Tar-kovszkijig, a már szintén elhunyt nagy filmdreuző költőként klasszikus apja-

másszor a régi, a forradalommal megsemmisült Petervár iránti városképi és kulturális nosztalgia, a város örökre borongós, szürke tönusai, a behavazott épületek fölött kerengő varjúcsapatok-kal... Szóval, Sztjepan Pehotnij valóban elkezdte önálló belső életét élni – és ennek a rövid életnek a foglalatla ez a kis verseskötet.

– A magyar irodalom történetében tudommal te vagy az első, aki éppen egy orosz költő-entellektüelt kellett életre. Nem volt ez eleve háltalan feladat a mostani oroszellenes közhangulatban?

– Egyáltalán nem. Sőt ilyen kedvező visszhangot, meghozza nem csak hazait, hanem nyugait is, eddig egyetlen kötettem sem sikerült kiváltképpen. Ebből én arra is merek következtetni, hogy az oroszellenesség, a ruszofóbia egyáltalán nem olyan általános, mint azt egyáltalán a hatalom hiteltében az elmúlt pár

Érseim

Mit kezdjek, verseim, tövéletek?
Végződtök, kezdve éppen.
Boldog menyasszony- vőlegénysereg,
Elhunyt a holt egészen.

Regények szózátát megértheted,
Hatalmas pont a végen;
Tudod, ki Armand, özvegygé lci lett,
S kié Eliz, kié nem.

De könnyen szőtt mesém adós marad
Sok műves utalással,
Gazellamód szökelve ugrik a
Mély árkon átál.

Szememben érző lelki olvasó
Könnyet se láthat,
Nem pontot tesz a végire a sors,
Hanem pacát csak.

Édes meghalni

Édes meghalni
a csatatéren,
hol nyílvesszők, kopják suhognak,
amikor a trombita harsog
és tűz a nap,
délben,
a haza dicsőségéért elesve
és hallva körötted:
„isten veled, hős férfit!”
Édes meghalni
tisztas öregeként
ugyanabban a házban,
ugyanazon az ágyon,
ahol születtek és meghaltak őseid,
gyermeked körében,
akik már megfárasztottak,
és hallva körötted:
„isten veled, apám!”
De még ennél is édesebb,
még bölcsőbb,
eltékozolva minden birtokod,
eladva az utolsó malmodat
azért a nőért,
akit másnapra elfelejténél,
és hazatérve
vig dárídó után a házba,
melyet már dobravertek,
megvacsorázni és
szüzegeyszer olvasva újra
Apuleius történetét,
meleg és illatos fürdőbe ilve,
nem hallva semmiféle búcsúsztót,
felválni az ereidet;
s a hosszú ablakból a mennyezet alatt
viola illatozna,
pirkadna már,
és fuvólak szólnának messziről.

Nyírszabadság

Szovjetunióban nem voltak igazán „tipikusak”. Ha politikai értelemben nem voltak is „belső disszidensek”, kultúrájukban, szellemiségükben igen. Többzörszön kilógtak a sorból: kézről kézre adták az akkor még csak szamizdatban, gépelt formában terjedő Ahmatovákat, Mandelstamokat, Brodskizkijokat, Solzsenyicinekét, kazettákon Okudzsava vagy Viszockij dalait és szövegeit.

A saját átlagközegükön belül első fokn idegenné tette őket orosz voltak ellenére, hogy olyan kulturális hagyományt testesítettek meg és közvetítettek felém, ami tökéletesen különbözött attól, amit nálunk „szovjetországi” ismerni illett vagy kellett. De idegen volt ez a közeg az akkori Leningrádban – hogy úgy mondjam – genetikailag is: bármilyen paradox, ennek a „nem hivatalos”, sőt tilalmas kulturális-irodalmi hagyománynak a fő ébrentartói és ápolói jelentős részben orosz zsidók voltak. És végül, mint típus, teljesen idegenek voltak ezek az értelmiségiek a hazai szabványtól. Alighanem egyedülálló, ami az orosz intelligenciánál ma is magától értetődik: nálunk vajmi ritkán találkozni olyan „realitelmiségiekkel”, akik a zsebükben – mondjuk – Ba-

ig, de időnként még a legnagyobb klasszikusok – Puskin, Bunyin, Blok – újrarendezésére is adódott módom.

Először a kilencvenes évek elején, „feleztem föl”, hogy van egy mind márkásabb vonásokat öltő, hangsúlyozottan pétervári vagy (Mandelstam szavával) „petropoliszi” orosz lírai énem is. Ekkor született meg bennem az eleinte csak játékos ötlet, hogy Sztjepan Pehotnij néven elindítom egy sosemvolt orosz költő magyarországi „karrierjét”. Eleinte még az az irodalomtörténészeket ugratható huncutság is fölmerült bennem, hogy valóban mint műfordításokat adom közre a „Pehotnij”-verseket – erre a folyóiratok közül csak a Hittel volt maradéktalanul, a Holmi részlegesen vevő, a 2000 teljesen elzárkózott (persze annyira senkit nem akartam lóvá tenni, hogy ne én avassak be mindenkit „Sztjepan Pehotnij” kilténektitkába).

A kiinduló ötlet később mintegy önálló életre kelt, fejlődni kezdett. „Pehotnij” bennem egyre határozottabb alakot öltött, olyan tulajdonságai is kiderültek, amelyek nekem nem voltak igazán a sajátjaim. Egyszer jeszenyinen édesbús hangok törtek belőle elő,

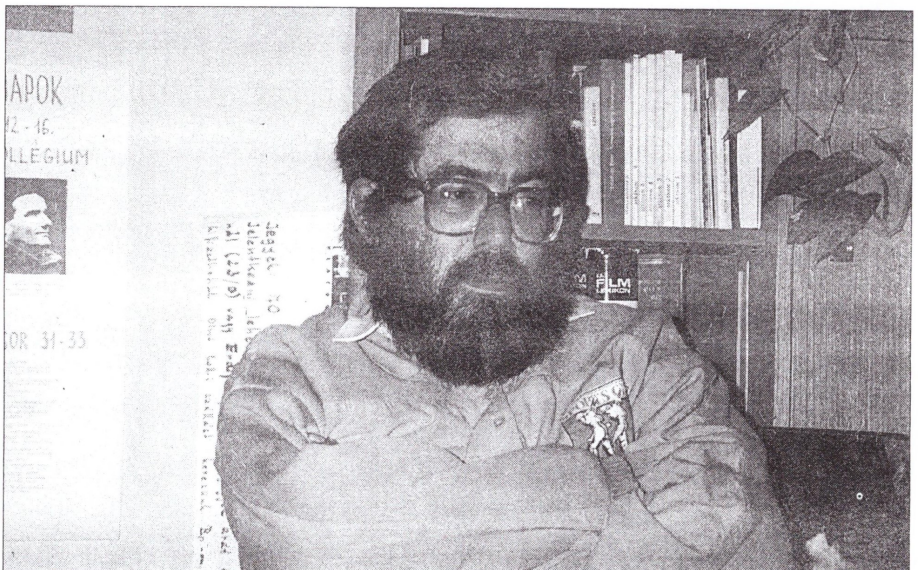
sek a hatalom birtokában az elmúlt pár évben sugalltak. Nemileg komikus, de mostanában a kulturális érdeklődés az orosz dolgok iránt lassacskán mintha nyugat felől (ahol mindig megvolt) kezdene beszivárogni hozzánk. Az emberek láthatólag normálisabbak, mint egyes időnkénti vezetőik: nem zagynálnak bele politikát olyasmibe, aminek lényege szerint ahhoz semmi köze.

– *Hogyan folytatódik ezek után „Sztjepan Pehotnij” sorsa?*

– A válasz már e versesfüzet címeiben benne van: sehoggy. Sztjepan Pehotnij megírta „testamentumát”, lelki végrendeletét. Vagyis számot vetett azzal, hogy részére nincsen folytatás. Ő ezzel számomra, teremője számára meghalt.

Hogy én, mint kreatóra, hogyan folytatom, nem tudom. Mindenesetre most egy műfordításköteten dolgozom, és amint túljutok a néhány még előttem álló kezelélen, szeretnék ismét verseket, prózát, sőt rendszeresen publicisztikát is írni. És bízom benne, hogy én leszek az, aki egy majdani gyűjteményes Baka István-kötetbe, annak egyik ciklusaként, beveszi majd a Sztjepan Pehotnij testamentumát is.

Könczöl Csaba

1999. aug. 6.

Nekem nagyszerű kapaszkodó, hogy fordíthatok